

BÜYÜK KAZAK ŞAİRİ MAĞJAN JUMABAY*

Aşur ÖZDEMİR**

Mağjan Jumabay, Kazak şiirinde Byron¹, Puşkin² çizgisindeki romantik şiirin; onun içinde de yeni tarz poemin temelini atan şâirdir. "Koylıbaydın Kobızı"³, "Korkıt"⁴ destanları, bu tür romantik şiirin eşi benzeri az bulunan örneklerindedir. "Batır Bayan"⁵ adlı uzun destanda 18.asırdaki Jongar istilâsı devrinde Kazak halkının başına gelen ağır hâl, fakirlerin yanında yer alan kahramanların gayret ve hareketleri çok geniş, realist bir şekilde resmedilmiştir.

Mağjan Jumabay, Goethe, Heine⁶ ve Lermontov'un⁷ şiirlerini; M. Gorki'nin⁸ "Sunkar Jırı"⁹; Mamin-Sibiryak'ın⁹ "Akboz At"⁹; V.İvanov'un¹⁰ hikâyelerini Kazakça konuşturan usta bir mütercimdir. O, nesir sahasında da gücünü sınamış, edebî tenkit ve ilimle ilgilenmiştir.

---

* Bu makale, Mağjan Jumabayev. Şığarmaları(Eserleri). Almatı. 1989. adlı kitabın 391. sayfasından notlarla ve ilâvelerle Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarıldı.

** Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi Öğretim Üyesi. Kazakistan Cum. Türkistan Şehri

¹ Gordon George Lord Byron(1788-1824). Romantik İngiliz şâiri. 19.asrın en büyük şairlerinden biridir. Ruhunun çöşkünü, muhayyilesinin kudreti bütün eserlerinde görülür.

² Aleksandr Puşkin (1799-1837). Romantik Rus şâiri ve romancısı. Fransız kültüründen ve edebiyatından etkilenmiştir. Fransız edipleri gibi hürriyetçi ve dinsiz olmaya özendi. Modern Rus edebiyatının kurucusu sayılır .

³ Mağjan Jumabay(ev). Şığarmaları. Almatı. 1989, 230.s.

⁴ Aynı eser. 221.s.

⁵ Aynı eser. 232. s.

⁶ Heinrich Heine (1797-1856). Alman şâiri ve yazarı. Romantizm akımının başlıca temsilcilerindedir.

⁷ Mihail Yuryeviç Lermontov(1814-1856). Alman şâiri ve yazarı. Romantizm akımının başlıca temsilcilerindedir.

⁸ Maksim Gorki(1868-1936). Rus yazarı. Asıl adı aleksey Maksimoviç Peşkov'dur. Komünizmi destekleyen yazılar yazdı. Rejimin sembolü haline geldi. Eserlerinde sosyalist realizmi işledi.

⁹ Mamin-Sibiryak(1852-1912). Rus yazarı. Asıl adı Dimitriy Narkisoviç Mamin'dir. Eserlerinin esas konusunu fakir işçilerin hayatı oluşturur.

¹⁰ Vsevolod Nikanoroviç İvanov (1888-1971). Meşhur Rus şâiri. Komünist idârecilere ve rejime ters düştü. Bu yüzden yıllarca yurt dışında yaşadı.

Şimdi şâirin sanat hayatını kısaca anlatalım: Mağjan Bekenulı (Bekenoğlu) Jumabay, 25 Haziran 1893 târihinde dünyaya geldi. O devrin belgelerinde Mağjan'ın doğduğu yer, Akmola vilâyetinin Poluden ilçesi olarak geçmektedir. Şimdi ise bu yerin adı, Soltüstik Kazakistan (Kuzey Kazakistan) vilâyetinin Bulayev ilçesine bağlı Mağjan sovhozudur.

Mağjan'ın babası Beken, 1868 yılında Sasıkköl'de dünyaya gelmiştir. Beken'in, hanımı Gülsim'den yedi oğlu, iki kızı olur. En büyük oğlu Müslim'dir. Ondan sonrakiler de sırasıyla Kaharman, Mağjan, Muhammedjan, Selimjan(Seltay), Kaliyjan ve Sabırjan'dır. Kızlarının adı ise Külemdam ve Gülbahram'dır. Beken'i de, Beken'in çocuklarını da Sasıkköl halkı "kurttan çıkmış nesil" diye efsaneleştirmişlerdir. Bunun sebebi de Beken'in anası Koydık'ın Beken'e hamile olduğu zaman kurt etine aşermek olması imiş. Beken'in çocukları cesur, yürekli ve sağlam olarak yetişmiştir.

1897 yılında, Poluden'in idarecisi olarak hizmet gören Beken'in köyüne Ahiyetden Akan adlı bir genç gelir. Bu genç, gelir gelmez ilçenin idarecisi olan Beken'in makamına gider. Bu, Avrupaî giyimli, uzun boylu sarı genci Beken, koyun keserek hürmetle karşılar, misafir eder. Sofrada Ahiyetden, kendisinin Rus çarının askerinden kaçmakta olan bir Başkurt genci olduğunu anlatır. Bu haber, Beken'in de, Gülsim hanım'ın da çok hoşuna gider. Çünkü Beken'in çocuklarına bir muallim gerektir.

Böylece Ahiyetden, Beken'in köyünün muallimi olur. Beken, mektep için özel bir bina yapar. Mektep için gerekli olan tahta, masa, sandalye tebeşir, defter, kalem gibi şeyler temin edilir. Bu şekilde, Beken'in evinde açılan mektepte öğretim başlar. Büyük çocuklar okumaya başlar. Bu arada, küçük Mağjan kimsenin aklına gelmez. Ancak, üç yaşında iken dedesi Jumabay'dan "Benim adımla ve torunum bütün âlemde meşhur edecek." diye dua alan küçük Mağjan, evvela mektebin kapısında gizli gizli dolaşır. Birkaç gün sonra da kapının yanındaki duvarın dibine oturur. Mağjan, muallimin bir sözünü bile kaçırmadan dinleyip, onları anlamak için gayret sarf eder. Küçücük çocuğun bu hâlini gören büyük çocuklar gülerler; fakat muallim harettedir.

Bir gün, muallimin tahtaya yazdığı kelimeleri, Mağjan'ın büyük ağabeyi Müslim doğru okuyamaz. İşte o zaman küçük Mağjan, elini kaldırıp izin alarak tahtaya yazılan sözleri su gibi okur. O vakit Ahiyetden muallim, elinden tutarak getirir ve çocuğu en öndeki masaya oturtur. "Mağjan, bu gündən itibaren sen de

benim şâiri dimesin.” der. Böylece dört yaşındaki Mağjan, mektebin kapısından içerir girer.

Ahiyetden'in hiç bir öğretim programı yoktur. O, talebelerini Doğu dilleri ve edebiyatına meyilli olarak yetiştirmiş olsa gerek. Ara sıra hesap ve coğrafya öğretir. Bilimle bu şekilde tanışan Mağjan, okumaya, öğrenmeye büyük bir istek duyar. Eline geçen kıssaları, destanları okumaya başlar. Oğlunun okumaya karşı ilgisi olduğunu gören babası, Mağjan'ı M.Beğiş'in üstatlık yaptığı Kızıljâr'daki medreseye verir. O, burada dört yıl İslâmî ilimleri vasat bir şekilde öğrenir; Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenip bu dillerdeki kitaplarla tanışmaya başlar. Onun şâirlik kabiliyetinin uyanmaya başladığı yıllar da bu yıllardır.

Abay'ın11 1909 yılında Peterburg'ta çıkan şiirlerini genç Mağjan hemen o yıl okur. O, ilk yazdığı şiirlerinin birini de büyük şâire (Abay'a) ithaf eder. Bu şiirin sanat yönü iyi olmasa da, onda genç şâirin temiz niyetini, fikrini buluruz.

Ay, yıl geçer dünya göçünü çeker,
Öldürüp bir çok canı yükünü artırır.
Göz açıp, milletin uyanık oldukça
“Hakim Ata” (Abay), âsude ol, kadrin artar.

Mağjan, tâ gençliğinde, eğitimsiz, bilimsiz halkın geleceğinin sisli; semâsının dumanlı olduğunu bildirir. Sâdece, sanata ve bilime değer veren halkın hakikati yalandan ayırabileceğini anlar. Şâirin bu vakitlerdeki sanat anlayışı, derin uykuda yatan halkını sivri sinek olup sokarak uyandırmaya gayret eden Ahmet Baytursın'ın12 ideolojisi ile etkileşir. Bu devirlerdeki şiirlerinde Mağjan Jumabay, kendi aralarında devlet idâresini tartışarak vakit geçiren; hazırlıksız, tedbirsiz halkının hâlini çok düşünür; fakat bunun kimin suçu olduğuna da bir türlü karar veremez.

“İlim oku, sanat ara,
Başkalarından ümit kes de.
Halkın hâlini çok düşün,
Meraklan, gam ye, düşün.

11 Abay(İbrahim) Kunanbayulı (1845-1904). Meşhur Kazak şâiri ve mütefekkeri. Kazak Türkçesinin klasiğidir. Kazak edebî dilinin kurucusu sayılır.

12 Ahmet Baytursın(1873-1938). Büyük Kazak âlimi. Şâir, yazar, dilci, eğitimci ve mütercim. Alaşorda Partisi'nin kurucularındandır. Arap harflerini esas alarak bütün seslerin gösterildiği Kazak alfabesini yapmıştır. 1938 yılında bir çok milliyetçi Kazak aydını gibi Stalin tarafından idam ettirilmiştir.

Arkada kalan bahtsız millet,

İleri gitsin diye düşün.” gibi öğüt sayılabilecek şiirler yazar.

Geçen asrın sonunda, Kızıljırlı meşhur Muhammedjan Begişi¹³, İstanbul'daki Türk üniversitesini bitirip gelir ve kendi doğduğu şehirdeki “Şalakazak Medresesi” adlı mektepte ders verir. Mağjan, 1905 yılında bu medresede okumaya başlar. Bu medresede, derslerin esasını Arapça, Farsça ve Türkçe oluşturmaktadır. Ayrıca Türk uluslarının tarihi de okutulmaktadır. Mağjan, bu medreseyi 1910 yılında bitirir. Fakat, çok iyi okumasına rağmen Mağjan, bu medresede aldıklarıyla yetinmeyerek ilim deryâsına daha derinlemesine dalmak ister. Böylece 1910 yılının güzünde, mektep arkadaşı Bekmuhammed Serkebay'la birlikte meşhur Medrese-i Galiye'de (Medrese-i Âliye) okumak üzere Ufa'ya gider. Medrese-i Galiye'nin idârecisi Selimgerey Jantori, baş muallimi ise Tatarlar'ın klasik şâiri Galimjan İbrahim'dir¹⁴. Bu medresede Mağjan, Bilal Süle¹⁵, Zeynelğabidin İmanjan¹⁶ ve Beyimbet Maylı¹⁷ gibi Kazak gençleriyle tanışır. Medrese-i Galiye o devirde, İslâmî ilimler istikametinde eğitim veren bir mektepti. Fakat Mağjan bu mektepte de çok durmaz. Şakirdinin zeki ve kabiliyetli olduğunu gören üstadı, daha sonra Tatarlar'ın meşhur şâiri olan Galimjan İbrahim, Mağjan'a: “Burada senin istediğin gibi bir eğitim yok; sen, bilimin yolunu başka yerde ara!” diye akıl verir. Bu Galimjan, çok sonraları “Kazak Kızı” adlı romanına şakirdininin şöyle bir şiirini epigraf olarak alır:

Geniş bozkır- görüyorsun ya-orada yatan,

İpek gibi yeşil otlar yüzünü kapatmış,

Yüksek dağ, baldan tatlı suları var,

İşte, bu anam idi beni bulan.

Mağjan'ın şiirlerinin 1912 yılında Kazan'da basılmasına da yardım eden yine bu Galimjan İbrahim'dir.

¹³ Muhammedjan Begişi. Kazak aydını. İstanbul'daki Türk üniversitesini bitirip mamleketine dönmüş ve eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur.

¹⁴ Galimjan İbrahim (1887-1938). Tatar şâiri ve yazarı. Eserlerinde milliyetçilik temasını işledi. Tatarlar'ın klasik edebi olarak kabul edilir. 1938 yılında idam edilmiştir.

¹⁵ Bilal Süle. Milliyetçi Kazak Şâiri. Alaşorda Partisi'nin üyesidir.

¹⁶ Zeynelğabidin İmanjan. Kazak aydını. Eğitimci, demokrat. 20.asrın ilk yarısında yaşamıştır.

¹⁷ Beyimbet Maylı(1894-1939). Kazak yazarı. Milliyetçi aydın. 1939 yılında idam edilmiştir.

Bundan sonra Mirjakıp Duvlat¹⁸, şairin üstadı olur. Mirjakıp, bir kış boyu Mağjan'a Rusça öğretir. Rus ve dünya şairlerinin her türlü şiirlerini tercüme ettirip susuzluğunu giderir. Bu vakitlerde Mağjan'a Ahmet Baytursın'ın çıkardığı "Kazak"¹⁹ gazetesinin de büyük tesiri oldu. Kendisi ve gazetenin işlerine yardımcı olur. 1913 yılında Mağjan Jumabay, yeni dostlarının tesiriyle, Avrupa bilimini yakından tanımak niyetiyle Ombı'ya gelir ve Muallimler Mektebi'ne girer. Saken Seyfullah²⁰ ile bu mektebin çatısı altında tanışırlar.

Babası Beken, Mağjan'ın okumanın peşine düşüp evine bile gelmemesine rıza göstermez. Ufa'ya, Ombı'ya gitmesine üzüdür; oğlunun kendi yanında olmasını ister. Bazılarının söylediğine bakılırsa babası Mağjan'a kendi istediği gibi hareket etmediği için beddua etmiş; aynı zamanda okuduğu yıllarda da para vermemiştir. Mağjan, böylece on sekiz, on dokuz yaşlarından itibaren kendi geçimini kendisi sağlar. 1920 yılında yazdığı "Jan Sözi"²¹ (Can Sözü) adlı şiir, bu durumları anlatır:

Anandan, babandan bez dedin, bezmedim mi?

Maksat yolunda başı boş, yalnız gezmedim mi?

Başıma bir çok kara günler doğdu,

Ana, baba, akraba aradım mı?

1913 yılı Mağjan 'ın hayatında yeni bir zirveye yükselme çağı idi. Bundan sonra o, eserlerinde çoklukla kendi zamanının her türlü hadisesini, ahvâlini resmetmeye meyleder. O, hürriyet yolunu, ne geçmişti, ne gidende, ne Doğu'da, ne Batı'da arar; halkının, saâdeti ve bahtı ancak mücâdele ile bulacağına inanır.

Mevsimince, meyili gelsin, dişi batsın,

Boz yılan kendisi uyandırır, iyice soksun.

Yeniden kaplan gibi hamle yaparız,

Görelim etrafı, tek tan atsın!

---

18 Mirjakıp Duvlat(1885-1935). Milliyetçi Kazak şâiri ve yazarı. İçtimâi eserleri de vardır. Şiirlerini Abay tesirinde yazmıştır. Kazak edebiyatında ilk roman olan "Balıksız Jamal"ın müellifidir. 1935 yılında idam edilmiştir.

19 "Kazak" gazetesi. 1913 ile 1918 yılları arasında Orınbor'da Ahmet Baytursın tarafından çıkarılmıştır.

20 Saken Seyfulla (1894-1938). Kazak şâiri ve yazarı. Milliyetçi aydın. Stalin devrinde idam edilmiştir.

21 Mağjan Jumabay. Adı geçen eser. 151.s.

“Esimde... Tek Tan Atsın”²² (Hatırimda... Tek Tan Atsın) adlı şiirindeki bu sözler, Mağjan’ın cemiyet şâiri olmaya başladığının delili idi. Çar hükümetini boz yılanlarla bir tutar. Bu yılan, milleti iyice bir soksa , millet de tepki olarak hareket eder, hürriyet için gayret gösterir diye düşünür. Uzun yıllar boyu halkı, vatani yağma edip, hürriyetini elinden alan Çarlık hükümetini, hürriyetçi şâir, hayli yererek sevimsiz bir şekilde tasvir eder.

Yakalamaya çalışmadan, yatıp baht beklemeyi,
Aramadan, can havliyle koşup taht beklemeyi,
Takdirde bir tahtaya yazılı diye,
Her işte kim öğretti zaman beklemeyi?²³

diyerek kendine de, halkına da direkt olarak bir soru sorar. Başka milletlere ebedî olarak boyun eğmek, milletin talihine yazılmış bir şey değildir, diye düşünür. Şiirinde buna da işâret eder:

Hürriyet için çırpınan canı,
Kaynayan damardaki sıcak kanı
Esir eden kim, soğutan kim?
Gücümüzü, kuvvetimizi, ferimizi alan kim?²⁴

Mağjan, dünyanın elemli kanunlarını sâdece söylemekle kalmaz, halkı mücâdeleye çağırır. Geçmişten de, bu günden de ümit kesip, yalnız geleceğine el uzatan şâirin kendi hâli de görünür:

Hayır, şimdi yatmak olmaz boş, emelsiz,
Yalvarıp “Yaradan” diye yaş dökeceğiz.
Özünle, sözünle git, bizden uzaklaş,
Canı ölmüş, yüreği sönmüş, mundar arsız!²⁵

1913-1916 yılları arası Mağjan’ın şâir bir insan olarak kalıplaştığı; babanın evladından insanlığın evladı olmaya bütünüyle gönül verdiği devirdir. O, bu yıllarda Rus ve Batı Avrupa ediplerini hevesle, istekle okuyup, yeni, orijinal fikirleri gönlüne nakşeder. Onun önünde yeni bir âlem açılmış gibi olur. Goethe,

22 Mağjan Jumabay. a.g.e., 39.s.

23 Mağjan Jumabay, Aynı eser. 42.s.

24 Aynı eser. 42.s.

25 Aynı eser. 42.s.

Tolstoy²⁶ , Gorki, Verlaine²⁷ , Heine Merejkovskiy²⁸, Balmont²⁹, Bruysov³⁰, Blok³¹, Sollogub³² gibi bir çok kabiliyetler böylece, Mağjan'la beraber yaşamaya başlar. Almanlar'ın Schpengler'i ile Ruslar'ın Solovyev'i gibi filozofları da Mağjan, yabancı görmez. Onların derin, tılsımlı fikirleri şâirin ruhuna tesir eder.

1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı ile 1916 yılındaki Milli Hürriyet Ayaklanması da Mağjan Jumabay'ın sanatına tabii olarak tesir eder. O tesirler, şâirin yüreğini yarıp çıkarak şiir şeklinde doğar:

Askerce, sim gibi giyininip,
Elbisesi onun boz muymuş?
Küreğine dayanıp,
Soğukta üşüyor muymuş?
Belki çukur kazıyor
Düşmana... belki kendine?
Dönemeyerek dinleyip,
Kaygı çıkıp yüzüne...

Mağjan, Muallimler mektebi'ni 1917 yılında altın madalya ile bitirir. iyi okuyan Kazak çocuklarına tahsis edilmiş olan "Potanin Fonu"ndan daimi burs alır.

Şâir, Muallimler Mektebi'ni bitirmeden evlenir ve âilesiyle ömür sürmeye başlar. Kızılgar şehrinde duran meşhur Şokan Tastemir'in Zeynep adlı kızıyla hayatını birleştiren Mağjan, evlenmesinin üzerinden çok vakit geçmeden derin bir üzüntüye gark olur. 1919 yılın 10 Şubat günü Zeynep, doğum yaparken ölür. Bolşevik ihtilâli arefesindeki iç savaş devrinde doğduğu için adını Grajdan

---

26 Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910). Büyük Rus yazarı. Dünya edebiyatının en büyük romancılarından biri sayılır.

27 Paul Verlaine (1844-1896). İzlenimci Fransız şâiri. Fransız şiirinin en dikkate değer şâirlerinden biridir.

28 Dimitri Merejkovskiy (1865-1941). Rus edebiyatının en büyük şâirlerinden biri. Yazar, mütercim, filozof. Şiirlerinde yalnızlık ve ruh sıkıntıları gibi temaları işlemiştir.

29 Konstantin Dimitriyeviç Balmont (1867-1942). Sembolist Rus şâiri. Mütercim

30 Valeriy Yakovleviç Bruysov (1873-1924). Rus yazarı, şâir, mütercim, tarihçi. Rus sembolizminin kurucusu.

31 Aleksand Aleksandroviç Blok(1880-1921). Rus şâiri. Şiirlerinin çoğu liriktir. Siyasi-içtimaî konuları da işler. Eserlerinde "vatan" temasına geniş ölçüde yer vermiştir.

32 Viladimir Aleksandroviç Sollogub (1813-1882). Rus yazarı. Eserlerinin esas temasını cemiyet ve insan oluşturur. Cemiyetin koyduğu kanunlara uymak zorunda olduğu için kendi kişiliğini bulamayan insanların durumunu inceler. İnsanın iç dünyası ile dışa yansıyan dünyası arasındaki çelişkileri ele alır.

koyduğu küçük yavrusu da bir yıl sonra hayata gözlerini yumar. İşte bu devirde şâirin kaleminden, Zeynep ile oğluna ithaf edilen üzüntü ve inlemeyle dolu şiirler doğar.

1917 Şubat İhtilâli'ni Mağjan da başkarı gibi, hürriyet ve barış getireceğine inanarak sevinçle karşılar. "Alaşorda"³³ partisi kurulur ve bu partinin birinci büyük kongresi yapılır. Her vilâyetten delegeler seçilir. O zaman Mağjan , Akmola vilâyetinden "Eğitim Komisyonu"na üye olarak seçilir. Saken Seyfulla, "Tar Jol, Tayğak Keşiv" (Dar Yol, Kaygan Geçit) adlı eserinde şöyle diyor: "Ombı'da Akmola vilâyetini temsil için Alaşorda 'nın vilâyet hükümeti kuruldu. Akmola'nın vilâyet "Alaşorda"sına seçilenler: Mağjan Jumabay, okumuş genç; Bökeyhanulılar'in³⁴ masalına kanan fakir çocuğu."

Fakat, "Üş Jüz Partisi"³⁵ onu hapse tıkar. bir süre sonra hapisten çıkar. "Kolçak Hükümeti"³⁶, millete yırtıcı bir kuş gibi hücum eder. Şâirin hürriyet ümidi yıkılır. Milletın başına gelen felâketi Mağjan, yüreği yanarak terennüm eder. Çok geçmeden Kızılordu, Kolçak'ı kovar. Hükümetin ipleri Bolşevikler'in eline geçtikten sonra da Alaşorda dağıtılır. "Alaş" idarecilerinden biri olan Ahmet Baytursın, Rusya Komünist Partisi saflarına katılarak ilk Kazak Hükümeti'nin üyesi ve Eğitim Komiseri olur. Mağjan Jumabay, Akmola vilâyetinin "Bostandık Tuvi" (Hürriyet Tuğu) gazetesine redaktör olarak tâyin edilir.

Bundan sonra şâir, yeni bir hayata başlar. Şiir ve destanla sanatını sınırlandırmaz; hayatın her yönüyle ilgili makaleler yazar. Özellikle eğitim

---

33 Alaşorda partisi. 1917 yılında kurulmuş olan milliyetçi ve istiklalci parti. Bu parti, bütün Türk boylarını bir Türkistan devleti adı altında birleştirmeyi, amaçlıyordu. Bu bakımdan partide başkırtlar'ın bile temsilcisi vardı. Bütün milliyetçi aydınlar, bu partinin çatısı altında toplanmıştı. A.Baytursın, A.Bökeyhanulı gibi... bu partinin kendi ordusu ve marşı vardı. Parti, 1920 yılında Lenin tarafından kapatıldı.

34 Aliyhan Bökeyhanulı(1870-1937). Kazak aydını. Büyük siyâsetçi. Milliyetçi Kazak aydını. alaşorda Partisi'nin kurucularından. İçtimâi ve siyâsî eserleri vardır. 1937 yılında idâm edilmiştir.

35 Üş Jüz partisi (Üç Jüz Partisi). Bolşevik ihtilâlinin hemen sonra kurulan Alaşorda Partisi'nden ayrılanların kurduğu parti. Kazaklar'ın diğer Türk boylarından ayrı olarak İstiklâl mücadelesi yapması gerektiğini savunan parti kısa zamanda dağıtılmıştır. Kazaklar'ın üç jüzünde (üç boy: Ulu jüz, Orta jüz, Küçük jüz) içine aldığı için bu ismi almıştır. Kurucusu Toguşof Kölbay'dır.

36 Kolçak Hükümeti. Bolşevik ihtilâlinin yeni olduğu karışık ve belirsiz dönemde devlet idâresini ele geçiren Aleksandr Vasiliyeviç Kolçak'ın (1873-1920) kurduğu hükümet. Çok kısa ömürlü olmuştur. Daha sonra duruma hâkim olan Kızılordu, Kolçak'ı yenmiştir. Kolçak 1920 yılında idam edilmiştir.

konusuna önem verir. 1921 yılında yazdığı “Jazılaşak Okuv Kuruldarı Hem Mektebimiz” (Yazılacak Eğitim Vâsıtalrı ve Mektebimiz) adlı makalesinde ele alınan bazı meseleler, bu güne kadar henüz gündemden düşmemiştir, dersek hata yapmış olmayız. 1922 yılında Orınbor’da “Pedagogika” (Pedagoji) adlı eseri basılır. Gençlere sanat ve ilim öğretme, onları okutma, şâirin 20’li yılların başında tuttuğu esası yoldur. Yine 1922 yılında Berniyaz Küle’nin³⁷ yardımıyla şiirleri Kazan’da basılır. Bu, Mağjan’ın “Şolpan”dan sonraki ikinci kitabı idi. Bütün şiirleri üçüncü kez ise, 1923 yılında Sultanbek Kojan’ın³⁸ yardımıyla Taşkent’te basılır.

1922 yılında Mağjan, Taşkent’e gider. Bu yıllar, Mağjan’ın şâir olarak en verimli olduğu yıllardır. Meşhur “Batır Bayan” destanı bu şehirde dünyaya gelir. Türkistan ve sır devreleri yazılır. Akan Seri³⁹, Bazar Jırav⁴⁰ ve Ebubekir Diva⁴¹ hakkındaki makaleleri çıkar. Şâir, “Şolpan⁴² ve Sana⁴³ dergileri ile “Ak Jol”⁴⁴ gazetesinin işlerine yardımcı olur. Kazak-Kırgız Bilim komisyonu’nun üyesi olarak da sayısız işler yapar.

1924 yılının 24 Kasım günü Moskova’da okuyan Kazak gençlerinin toplantısı olur. Bu toplantıda Mağjan’ın şiirleri tahlil ve tedkik edilir. Toplantıda “Mağjan, şiirlerinin çoğunda geçmişi özlüyor; eskiyi arıyor; milliyetçiliği terennüm ediyor; bencilliği, mağrurluğu övüyor.” şeklinde bir karar edilir. Toplantıda Mağjan’ı destekleyen Sersenbayulı Saken gibi gençlerin söylediği “Biz daha doğru bir şekilde tenkit yaparak Mağjan’ı da zamanı şâir yapmıştır; o, zamanının şartlarına uyuyor, demeliyiz. Mağjan’ı tenkit ederken adâletli

---

37 Berniyaz küle(1899-1923). Kazak şâiri. Şiirlerinde aşk, sevgi konularını işlemiştir. Lirik bir şâirdir. kazakistan Halk Eğitimi Komisyonu’nun vekili olarak Kazan’da kitap basım işleriyle uğraşmıştır.

38 Sultanbek Kojan. Kazak aydını. Gazeteci. 1920 yılında Taşkent’te “Ak Jol (Ak Yol) gazetesini çıkarmıştır.

39 Akan seri karamsaulı(1843-1913). Kazak halk şâiri ve bestekâr.

40 Bazar Jırav Ordasınulı Ötemis(1842-1911). Kazak halk şâiri. 19. asrın en büyük halk şâiri.

41 Ebubekir Diva (1856-1932). Folklorcu, araştırmacı. Kazak halk edebiyatı ürünlerini toplayıp, onları inceleyen kişi. Aynı zamanda etnografıdır.

42 Şolpan. 1922-1923 yıllarında Türkistan Merkezî Parti Komitesi tarafından çıkarılan dergi.

43 Sana. 1923-1924 yıllarında Taşkent’te çıkarılan, Türkistan Devlet bilim komisyonu’nun dergisi.

44 Ak Jol. 1920-1924 yıllarında Türkistan Merkezî Parti Komitesi tarafından çıkarılan dergi. redaktörü Sultanbek Kojan’dır.

davranmıyoruz. Tenkit edilecek yerini tenkit etmemiz gerek.” şeklindeki fikirlere de toplantıyı idâre edenler kulak asmazlar.

Bu vakitten başlayarak, Kazakistan Emekçi Yazarlar Birliği idârecileri Mağjan’a karşı teşkilatlı bir şekilde hücumla geçerler. devrin solcu münekkitleri de çeşitli makaleler yazarak ona, “milliyetçisin, Türkçüsün, zengin taraftârisin, bencilsin...” gibi suçlar isnat ederler. Mağjan, 1924 yılında Taşkent’ten Moskova’ya gidip orada “Küşşığıs” matbaasında (Doğu Halklarının Merkezî Matbaası) çalışmaya başladıktan sonra da bu tür çılgınlıklar durma bilmez. Bu, F.İ.Golotşekin’in Kazakistan Memleket Parti Komitesi’ne başkan olarak geldiği dönemdir. Solcu Golotşekin, Kazakistan Emekçi Yazarlar Birliği’nin “zengin taraftâri” diye adlandırılan geldiği yazarlara da yırtıcı bir kuş gibi saldırdı. Böylece, 1929 yılında üç yüzden fazla Kazak aydını tutuklandı.

Mağjan, Moskova’da bulunduğu zaman zarfında tercüme işleriyle çok meşgul oldu. M.Gorki’nin “Sunkar Jırı”, Mamin-Sibiryak’ın “Akboz At”ı Vsevolod İvanov’un Kazak halkının hayatından alarak yazdığı bir çok hikâyesi... Mağjan tercümesi ile Moskova’da yayımlandı.

1927 yılında M.Jumabay vatanına geri göndü. Kızıljar’daki Kazak Pedagoji Okulu ile Sovyet Parti Okulu’nda ders verir. Fakat, 1929 yılında tutuklanır ve Moskova’daki Butırka hapisanesine atılır. On yıl hüküm giyip Kareliya’ya sürgüne gönderilir. 1935 yılında M.Gorki’ye mektup yazarak bu yazarın yardımıyla azaptan kurtulur. Kızıljar’daki Yedinci Orta Mektep’te Rus Dili ve Edebiyatı dersi verir. 18 Mart 1937 târihinde Mağjan, Saken Seyfulla’nın dâveti üzerine Almatı’ya gider. Fakat, şâirin bu yolculuğu hayırlı olmadı. Aradan çok vakit geçmeden Mağjan, 1937 yılının 30 Aralık günü yeniden tutuklanır. Böylece bu kıymetli şâir, komünizmin ve Stalinizm’in kurbanı olur.

Beken ve Gülsim’in aşkından yaratılan yedi oğul ile iki kız da suçsuz ve gerekçesiz olarak sürgüne gönderilir. Onların tek suçu, Mağjan’ın ağabeyi, kardeşi, ablası ve bacısı olmaları idi. Meselâ, Mağjan’ın ağabeyleri Müslim ve Kaharman ile kardeşi Muhammedjan, 1937 yılının ortasında “halk düşmanı” diye tutuklandı. Müslim, Kaharman ve Mağjan aynı yıl içinde kaybolup gittiler. Muhammedjan ise hapiste on yıl yattıktan sonra memleketine döner ve seksen iki yaşında ölür. Jumabay’ın ocağını tüttüren Seltay olur. 1929 yılının gözünde Mağjan tutuklandıktan hemen sonra onun da başına karanlık çöker. Çok geçmeden “halk düşmanının kardeşi” olarak tutuklanır. Babadan kalan, pek de fazla olmayan mala

mülke el konur, Mağjan'ın kütüphanesi de yağma edilir. Böylece Mağjan'ın babası ile annesi gidecek yeri, basacak toprağı olmayan; yedi oğul, iki kızdan birden ayrılan insanlar olarak gelinleri ve aynı zamanda yeğenleri olan Biybizayip'in elinde kalır. Biybizayip, 1931 yılının güzünde hayattan ümitlerini kesen ihtiyarları yaya olarak Kızılar'a getirir ve kendisi de et kombinasında işçi olarak çalışmaya başlar. İhtiyar Beken, 1934 senesinde Kızılar'da altmış altı yaşında iken vefat eder. Şâirin anası Gülsim Hanım ise 1943 yılında vefat eder. Yetiştikleri memleketlerini terk etmek zorunda kalarak bir çok yer dolaşan küçük kardeşleri Kaliyan ile Sabırjan da, Kırgıztan'a gidip Kırgız kardeşlerimize sığınır. Bunlar Bişkek'te 80'li yıllarda vefat ederler.

Beken'in iki kızı Külendam ile Gülbahram da 30'lu yıllarda dünyaya gözlerini yumarlar. Ancak, Beken'in yukarıda adları geçen dokuz evladının- Mağjan'dan başka- hepsinin arkalarında kalan oğulları, kızları ve torunları vardır. Onlar şimdi Kuzey Kazakistan vilâyetinin Bulayav ve Vozişen ilçelerinde yaşamaktadırlar. Kenesari⁴⁵ ve Navrızbay⁴⁶ ile ilgili eserler 50'li yıllarda yeniden tetkik edilince, bu ikisi hakkında destan yazmış olan Mağjan'ın küçük kardeşi Seltay tekrar hapsedilir. Fakat, Komünist Parti'nin 20.kurultayından sonra miyonlarla birlikte Seltay da serbest bırakılır. 1960 yılında ağabeyi Mağjan'ın aklandığına dâir kâğıdı eline alır. Fakat ne çâre!.. Seltay, ağabeyinden dolayı felekten çok sille yer; üç defa hapse girer, aydınlık dünyanın hür ışığını görmeden 80'li yılların başında hayata gözlerini yumar.

Dünkü karanlık komünizm ve Stalinizm devrinde Jumabay âilesinin başından geçen trajik ahvâl böyle.

Fakat Mağjan Jumabay, ardında ölmez eserler, miraslar bıraktı. 20.asır Kazak şiirini çok yüksek zirvelere yükselten şâirin ismi, Kazak milli kültür tarihindeki yerini almakta. Bundan sonra ise yapılacak iş, Mağjan Jumabay'ın eserlerini tahlil ve tenkit ederek, onun estetik fikir âlemindeki yerini belirlemektir.

---

45 Kenesari Han (1802-1847). Kasım Han'ın oğlu, Abılay Han'ın torunudur. Orta Jüz'e hanlık yapmıştır. 1837-1847 yılları arasında hanlık yapan Kenesari Han, bu on yıllık süre içinde Ruslar'a karşı devamlı bağımsızlık mücadelesi vermiştir. Bu yüzden Kazak bağımsızlık hareketinin sembolü hâline gelmiştir. 1847 yılında Ruslar'dan kaçarak çekildiği kırgızistan'da Kırgızlar tarafından öldürülmüştür.

46 Navrızbay. Kenesari Han'ın küçük kardeşi. 1822 yılında dünyaya geldi. Akıllı, yiğit ve güçlü idi. Kenesari'nin birinci danışmanı idi. savaşlarda da Kenesari'nin sağ kolu görevini görüyordu.

Maǰjan Jumabay (1893-1938)

ماغجان جو ما بايف

چولپان

چينه انگر قورنچى قاراتونم ،
باشا ديرت، نالم قورب چباي نوم،
كوكل آچار، گه وديبه جان كرگزير
اوليك مينك چولپانم، آيم، كونم .

برادران كريمغلز نشرى .

مصبة كريمه قزان .

۱۹۱۲

Казань
Лито-Типография Т. Д. „Бр. Каримови“
1912 г.

Mağjan'ın 1912 yılında Kazan'da basılan "Şolpan" adlı şiir kitabının kapağı.

بۇتۇن دۇنيە لەكئە كىچىلەرى، بىرىككەنلەر

ماكسىم گوركى.

سۇڭقار جىرى

اۆدارۇچى: ماغجان.

س. س. س. ر. خالقلارنىڭ كىتاب بىلباسى.
مايگۇ - 1924 جىل.

Mağjan m. M. Gorki'den terejime ettiği "Sunkar Jiri"nin 1924 Moskova baskısının kapağı.

Oturantları (Soldan sağa): Fana Sergeevna, Mağjan Jumabay, Segizbay Ayzun, Kerim Jelel, Medine Kasım, Guleyim Baybörü.

Ayaktakiler (Soldan sağa) : Zeynolla İymanjan, Fayzolla Galımjan, Benediktov, Merkoloviç, Şamşın, Petr Kuzniç Yudahın.

Mağjan'ın Mamin-Sibirskiy tarafından tercüme ettiği "Akboz Al" kitabının kapağı.